

ПРЕДСТАВИТЕЛСТВОТО МЕЖДУ СЪПРУЗИ В СВЕТЛИНАТА НА ПРИНЦИПИТЕ НА ЕВРОПЕЙСКОТО СЕМЕЙНО ПРАВО*

Димитър Топузов²

Ключови думи: Принципи на Европейското семейно право, съпрузи, представителство, упълномощаване, имуществени отношения, управление и разпореждане с общото имущество

Key words: Principles of European family law, spouses, representation, authorization, property relations between spouses, disposition of community property

1. Увод

Принципите на Европейското семейно право относно имуществените отношения между съпрузите (ПЕСП) уреждат представителството между свързани с брак лица в Глава първа „Основни права и задължения на съпрузите“. Сам по себе си този факт свидетелства за особено значение на института на представителството за нормалното функциониране на имуществените отношения между брачните партньори. Въпреки това съпругеското представителство остава недобре проучено в българската правна доктрина, което налага провеждането на настоящото изследване.

Тази статия разглежда въпроса за представителството между съпрузи по нашата правна система в контекста на ПЕСП. Националната уредба и режимът на съпругеското представителство по ПЕСП ще бъдат съпоставени както по предметен обхват, така и с оглед на обществено-социалната оправданост на възприетите разрешения.

В първата част на изследването ще се потърсят хипотези на произтичащо от закона представителство между съпрузи при сделки с общо имущество. С оглед на това ще бъдат подложени на анализ застъпените в правната литература и съдебната практика тези за наличието на такова представителство като в зависимост от налагащите се изводи, разгледаните разбирания ще бъдат потвърдени или отречени. Доброволното представителство между обвързаните с брак лица също е предмет на анализ.

* Настоящата статия е част от работата на автора по проект, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на ПУ „П. Хилендарски“ с договор НИ15-ЮФ-014/24.04.2015г.

² Доктор по право, главен асистент в Юридическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“.

В това направление целта е да се установи доколко българското право е в съответствие с гарантираната от ПЕСП свобода на основаното на волята на представявания представителство между съпрузи. Ще бъде потърсен и отговор на въпроса дали е оправдано възприемането на познатата на ПЕСП и на някои чужди законодателства възможност за съдебно овластяване на съпруг да представлява брачния си партньор при невъзможност за упълномощаване. Накрая ще бъдат обобщени изводите и направените в хода на изложението предложения.

2. Представителство по силата на закона

2.1. Поставяне на въпроса

В редица правни системи законодателят е овластил в определени хипотези съпрузите да действат като особени законови представители един на друг. В част от юрисдикциите това овластяване е изрично, а в други произтича мълчаливо от нормативно възприетите разрешения³. По българското право липсва изрично овластяване на съпрузите да действат от името и за сметка на брачния си партньор. ПЕСП също не съдържа уредба на произтичащо от закона представителството между съпрузите, което да ни послужи за ориентир. Комисията по Европейско семейно право⁴ очевидно е предпочела да остави по-голяма свобода на националните законодатели по въпроса дали и доколко да овластят съпрузите взаимно да се представляват пред трети лица.

Отсъствието на нарочна уредба на съпругеското представителството обаче не означава липса на произтичаща от закона представителна власт. За да отречем или потвърдим наличието на такава, е необходимо да изследваме не само изрично изявената законодателна воля, но и тази, която имплицитно е вложена в правните норми.

Мъжът и жената имат равни права по българското право. Те са равни и като съпрузи съгласно чл. 46, ал. 2 Конституцията на Република България и чл. 13 СК⁵.

³ За различните подходи вж. **Boele-Woelki, K., F. Ferrand, C. G. Beilfuss, M. Jänträ-Jareborg, N. Lowe, D. Martiny, W. Pintens** Principles of European Family Law regarding property relations between spouses. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2013, p. 79-80.

⁴ За устройството и дейността на Комисията по Европейско семейно право вж. <http://ceflonline.net/history/>.

⁵ За принципа за равенство на съпрузите и неговото историческо развитие вж. **Топузов, Д.** Нищожност на брачния договор. С.: Сиела, 2016, с. 80-85, и цитираните там автори.

Бракът не засяга дееспособността на лицата и не поражда необходимостта от законово представителство⁶. Познатите в исторически план нормативни ограничения на дееспособността на омъжената жена са отречени. Пълната и равна дееспособност на съпрузите е въздигната и в принцип на Европейското семейно право относно имуществените отношения между съпрузите (Принцип 4:3).

Поради горното е безспорно, че всеки от съпрузите може да извършва самостоятелно правни действия, доколкото не се засяга пряко правната сфера на другия съпруг и децата. Нормално това е така при сделките с лично имущество. Необходимостта от охрана на жилищните нужди на семейството обаче е наложила при разпореждане със семейно жилище – лична собственост на единия съпруг да се изисква съгласието на брачния му партньор или разрешение на районния съдия, когато съпрузите не притежават друго жилище⁷. Разпореждането извършено в нарушение на това изискване ще е относително недействително спрямо съпруга – несобственик⁸. Сключената разпоредителна сделка с жилището може да му бъде противопоставена едва след изтичане на възможността за атакуването и в срок⁹. Противопоставимостта на разпореждането на съпруга – несобственик в тази хипотеза обаче очевидно не може да бъде обяснена с института на представителството, най-малкото защото страна по разпоредителната сделка с жилището е само съпругът – собственик. Така е и когато е налице съгласие от другия съпруг за извършеното разпореждане.

Що се отнася до сделките с общо имущество на съпрузите, нещата са по-сложни. Поради бездяловия характер на съпружеската имуществена общност (СИО) законодателят е установил различни (в сравнение с обикновената гражданска съсобственост) системи на разпореждане и управление, всяка от които трябва да бъде самостоятелно обсъдена. В някои от тези системи може да се мисли, че мълчаливо е заложена идеята за представителство между съпрузи.

⁶ Нещо повече, чл. 6, ал. 4 СК предвижда, че с встъпването си в брак непълнолетният се еманципира, тоест от ограничено дееспособен той става напълно дееспособен като тази му дееспособност търпи единствено ограничение при разпореждане с недвижим имот.

⁷ Вж. **Ненова, Л.** Семейно право. Нова редакция проф. д-р Методи Марков. Книга първа. С.: Софи-Р, 2009, с. 313; **Станева, А.** – В: **Цанкова, Ц., М. Марков, А. Станева, В. Тодорова, В. Петров, Е. Балеvsка, Б. Дечева, В. Мичева** Семейен кодекс. Приложен коментар. Проблеми на правоприлагането. Анализ на съдебната практика. С.: ИК „Труд и право“, 2015, с. 101.

⁸ Вж. ТР № 5-2014-ВКС, ОСГТК, т. 2.

⁹ С оглед на възприетата в ТР № 5-2014-ВКС, т. 2, теза следва да се приеме, че съпругът – несобственик може да оспори разпореждането по исков ред в рамките на общата 5-годишна погасителна давност и безсрочно с възражение. Вж. **Станева, А.** – В: **Цанкова, Ц., М. Марков, А. Станева, В. Тодорова, В. Петров, Е. Балеvsка, Б. Дечева, В. Мичева** Семейен кодекс. Приложен коментар. Проблеми на правоприлагането. Анализ на съдебната практика. С.: ИК „Труд и право“, 2015, с. 104.

При потвърждаване на това предположение ще следва да се очертае приложното поле на представителството, защото извън обхвата му никой от съпрузите няма да може да действа от името и за сметка на брачния си партньор. Проблемът ще бъде разгледан в следващите редове.

2.2. Особено законово представителство при сделки на управление на общото имущество

Съгласно чл. 24, ал. 2 СК управлението на общо имущество може да извършва всеки един от съпрузите. Кой действия са на управление и кои на разпореждане законодателят не е посочил изрично, но въпросът е изяснен с ТР № 91–1974–ВС, ОСГК. Съгласно дадените с него указания действия на обикновено управление са тези, които са насочени към запазване и поддържане на имуществото, събиране на доходи, използване, изплащане на задължения, сключване на договори за наем до три години и др. действия, които не водят до прехвърляне, видоизменяне, ограничаване или прекратяване на права.

Въпросът е как следва да се обясни нормативното разрешение всеки един от съпрузите да може да извършва сделки на управление с общото имущество. Според Лиляна Ненова¹⁰ в този случай се касае за особено представителство между съпрузи. Това разбиране се поддържа и в новата семейноправна литература¹¹. Тезата се отрича от друга група автори. Витали Таджер не споделя разбирането за особено законово представителство, понеже според него съпругът, еднолично извършил сделката с общо имущество, не действал от името на другия съпруг, а от собствено име¹². Таджер признава обаче, че правните последици от сделката възникват и за двамата съпрузи¹³. За Васил Гоцев също не става въпрос за особено представителство, а за ново правно явление. Той приема, че еднолично извършената сделка няма действие по отношение на неучаствалия при сключването ѝ съпруг¹⁴.

¹⁰ Вж. **Ненова, Л.** Семейно право. Тълкувателен справочник. С., 1990, с. 81-82, и Семейно право. Нова редакция проф. д-р Методи Марков. Книга първа. С.: Софи-Р, 2009, с. 298-299.

¹¹ Вж. **Матеева, Е.** Семейно право на Република България. С.: ВСУ „Черноризец Храбър”, 2010, с. 134; **Станева, А.** – В: **Цанкова, Ц., М. Марков, А. Станева, В. Тодорова, В. Петров, Е. Балевска, Б. Дечева, В. Мичева** Семейен кодекс. Приложен коментар. Проблеми на правоприлагането. Анализ на съдебната практика. С.: ИК Труд и право, 2015, с. 76; **Todorova, V.** – In: **Boele-Woelki, K., V. Braat, I. Curry-Sumner (eds)** European family law in action. Volume IV: Property relations between spouses. Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2009, p. 218.

¹² Вж. **Таджер, В.** Действие на обикновено управление с общи вещи на съпрузите. – Социалистическо право, 1973, кн. 8, с. 10.

¹³ Пак там.

¹⁴ Вж. **Гоцев, В.** Имуществени отношения между съпрузите по Семейния кодекс. С., 1988, с. 72-73.

Намирам за житейски неоправдано твърдението, че при едноличните сделки на управление с общото имущество, извършилият сделката съпруг действа само от свое име. Напротив. Семейството е икономическа единица. Съгласно чл. 14 СК отношенията между съпрузите се изграждат на основата на разбирателство, взаимност и общи грижи за семейството.

Това са не само изискванията на законодателя към брачните партньори, но и очакванията на самите съпрузи един към друг¹⁵. В общия случай съобразно посочените изисквания на закона и морала се развиват и действителните отношения в брака. Нормално съпругът, извършил самостоятелно управленската сделка, го прави със съзнанието, че е поел грижата за семейните работи¹⁶ и действа не само в лично качество, но и от името на брачния си партньор. Нещо повече, третото лице – контрагент също в общия случай е със съзнанието, че влиза в отношения със съпрузите.

Не е приемливо и разбирането, че еднолично сключената сделка на управление не обвързва другия съпруг. Безспорно е, че една от целите на правилото за извършване на сделки на управление от всеки един от съпрузите е да се гарантира по-голяма сигурност за третите лица¹⁷. Но каква гаранция биха получили те от правилото на чл. 24, ал. 2 СК, ако неучаствалият в сделката съпруг няма да е обвързан от нея?! Това би означавало например този съпруг да може да си върне еднолично отдадената под наем вещ, без наемателят да може да му противопостави сключения договор. Ако неучаствалият в управленската сделка съпруг не е обвързан от нея, разглежданото правилото в голяма степен се обезсмисля.

Щом обаче приемаме, че сделката е задължителна не само за съпруга, който е изразил воля за нейното извършване, а и за брачния му партньор, то трябва признаем на последния и правата по породеното правоотношението.

¹⁵ Съвременните социологически изследвания показват, че е налице широк обществен консенсус за дължимото съдържание на брачната връзка – съпрузите следва да се зачитат един друг, да осъществяват съвместно ръководството на брачния съюз и семейните работи, да си оказват взаимопомощ. Вж. **Динкова, М.** Брактът като представа, ценност и реалност. Доклад от емпирично социологическо изследване. С.: АССА-М, 1997, 51-59.

¹⁶ Това е разбирането и на **Попов, Л.** Имуществена общност на съпрузите. С., 1969, с. 57. Според автора: „Като изхожда от близките отношения между съпрузите, от взаимното доверие, което нормално съществува между тях, и от стремежа на всеки съпруг в обикновения случай да действа в интерес на семейството ... Семейният кодекс дава право на всеки от съпрузите да извършва действия на обикновено управление сам, без да взема съгласието на другия съпруг.“ В същия смисъл и **Гоцев, В.** Цит. съч., с. 73, който изтъква, че при установяването на правилото за едноличното управление законодателят е изхождал от особените отношения в брака „... и това, че при нормалното тяхно развитие, което е обичайното, действията на всеки от съпрузите са насочени към съхраняването на общите вещи и осъществяване интересите на другия съпруг и семейството.“

¹⁷ Това се признава изрично и от **Гоцев, В.** (пак там.), който не приема, както вече споменах, че еднолично извършената сделка на управление с общо имущество обвързва неучаствалия при нейното сключване съпруг.

Иначе, в дадения пример с договора за наем, неучаствалият при сключването му съпруг, ще трябва да търпи договора в правната си сфера, но няма да може нито да търси изпълнение по него, нито да го развали поради неизпълнение, нито да упражни други, принадлежащи на страните права. Такова разкъсване на правоотношение би било напълно неоправдано.

Изложеното ми дава основание да подкрепя тезата за особеното законово представителство между съпрузи в случаите на еднолични управленски сделки с общо имущество. Разбира се, това представителство разкрива някои отклонения, които обаче никога не са били оспорвани от поддръжниците на подкрепеното разбиране. Тези отклонения са добре изяснени в доктрината и съдебната практика, поради което тук няма да бъдат разгледани.

2.3. Презумптивно представителство при сделки на разпореждане с общо имущество?

Съгласно чл. 24, ал. 4 СК разпореждането с вещно право върху обща недвижима вещ, извършено от единия съпруг, е оспоримо. Оспорими са също извършените разпоредителни сделки с общи движими вещи, когато разпореждането е безвъзмездно или за неговата действителност е предвидена писмена форма с нотариална заверка на подписите (чл. 24, ал. 5 СК). Не съществува единомислие обаче по въпроса как трябва да се разбира изразът „разпореждането е оспоримо“.

В теорията и практиката са изразени различни виждания за същността на еднолично извършената сделка на разпореждане с общо имущество¹⁸. Склонен съм да споделя разбирането, че разпореждането произвежда последици¹⁹. Именно затова то е оспоримо. В случай че не пораждаше действие, не би имало какво да се оспорва. Ако законодателят е изхождал от идеята, че оспоримата сделката произвежда само obligatoren, но не и вещен прехвърлителен ефект, не би следвало да говори за „разпореждане“ – термин с конкретно юридическо съдържание, означаващ прехвърляне, отчуждаване на право.

¹⁸ За различните тези вж. **Герджиков, О.** За значението на съгласието на неучастващия в разпоредителната сделка съпруг. – Социалистическо право, 19781, кн. 9, с. 32 и сл., и **Русчев, Ив.** Действие на разпореждане от единия съпруг с вещи-съпругеска имуществена общност. – Съвременно право, 1994, кн. 5, с.7 и сл.

¹⁹ В подкрепа на тази теза вж. **Ненова, Л.** Семейно право. Нова редакция..., кн. първа, с. 301; **Станева, А. – В: Цанкова, Ц., М. Марков, А. Станева, В. Тодорова** Коментар на новия Семейен кодекс. С.: ИК Труд и право, 2009, с. 76; **Марков, М.** Семейно и наследствено право. Помагало. С.: Сиби, 2011, с. 54; **Тодорова, В.** Новият семеен кодекс и съвременните ценности в семейството, брака и грижата за децата. – В: Новият Семейен кодекс. Семейството – гнездо или клетка? С.: Апис, 2009, с. 98. Обратно **Матеева, Е.** Цит. съч., с. 136-137.

Следователно би трябвало да се приеме, че приобретателят по разпоредителната сделка, извършена от единия съпруг с вещ – СИО ще стане неин собственик. Неучаствалият в сделката съпруг ще може да се защити като я оспори в 6-месечен срок от узнаването, но не по късно от 3 години от нейното сключване. Това той може да направи само по исков ред. Ако искът бъде уважен, правните последици на незаконосъобразната сделка ще отпаднат с обратна сила. Според преобладаващото разбиране само за неучаствалия при разпореждането съпруг²⁰.

Поставя се въпросът как да се обясни обстоятелството, че в разглежданите случаи еднолично извършеното разпореждане с вещ – СИО произвежда действие. Сключилият сделката съпруг „отчасти“ се разпорежда с чужди права – тези на брачния си партньор, и все пак разпореждането поражда последици.

Би могло да се предположи, че и тук става въпрос за особено законово представителство между съпрузи²¹. Но веднага се поражда съмнение. Ако е налице законово представителство, то остава без обяснение възможността неучаствалият в сключването на сделката съпруг да я оспори. При представителството правните последици възникват окончателно в правната сфера на представлявания, а тук окончателната съдба на разпореждането е поставена в зависимост от последващ акт на неучаствалия съпруг. Това своеобразно явление съдебната практика означава с термина „презумптивно представителство“²². Нека да проверим обаче дали той отразява точно съдържанието на наблюдаваното явление. Въпросите се налагат от само себе си. Презюмира ли законодателят представителството между съпрузи? Какво би трябвало да бъде съдържанието на една такава презумпция?

Считам, че за да приемем наличието на презумпция за представителство, най-напред следва да установим нормативно предположение за овластяване на съпруга, извършил сам разпоредителната сделка. Ще е нужно още да се констатира, че законът предполага и намерението на извършилия сделката съпруг да я сключи не само за себе си, но и от името и за сметка на брачни си партньор²³.

²⁰ Вж. по-подробно **Цанкова, Ц., М. Марков, А. Станева, В. Тодорова, В. Петров, Е. Балеvsка, Б. Дечева, В. Мичева** Цит. съч., с. 77-78.

²¹ Така е например по правото на Унгария за сделките с недвижими имоти. Вж. **Weiss, E., O. Szeibert** – In: **Boele-Woelki, K., B. Braat, I. Curry-Sumner (eds)** European family law in action. Volume IV: Property relations between spouses. Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2009, p. 222.

²² Вж. Решение № 915 от 07.02.2006 г. по гр. д. № 1160/2004 г. на ВКС, II гр. о.; Решение № 3 от 27.01.2009 г. по гр. д. № 5356/2007 г. на ВКС, Г. К., IV гр. о.; Решение № 718 от 23.12.2009 г. по гр. д. № 1968/2008 г. на ВКС, Г. К., I гр. о.; Определение № 120 от 17.03.2016 г. по ч. гр. д. № 804/2016 г. на ВКС, II гр. о.

²³ Това се приема за даденост без аргументи в Определение № 120 от 17.03.2016 г. по ч. гр. д. № 804/2016 г. на ВКС, II гр. о.

Най-сетне ще трябва да приемем, че се презюмира и волята на третото лице – контрагент да встъпи в правоотношение и с другия съпруг.

Трудно може да се поддържа, че законодателят предполага наличието на представителна власт между съпрузите при еднолично разпореждане с общо имущество. Наличието на такава презумпция не се установява, а извеждането и по тълкувателен път не би трябвало да е възможно. От изискванията за грижа, подкрепа, взаимност и доверие не следва извод за презумптивна представителна власт. Ако законодателят предполагаше представителство при сделките на разпореждане с имуществата, попадащи в обхвата на общността, императивното изискване на чл. 24, ал. 3 СК за съвместно разпореждане с тях не би било логично. Отделен е въпросът, че при едноличните разпореждания с общо имущество без надлежно овластяване, щом такава няма, по същество би трябвало да говорим не за презумпция, а за фикция.

От друга страна, как да се предполага, че съпругът действа от и за сметка на брачния си партньор, когато сам по себе си фактът, че се е отклонил от повелята за съвместно разпореждане говори за това, че отношенията в брака не се развиват по очертания от законодателя модел.

Волята на третото лице – контрагент да влезе в правоотношение и с неучаствалия при извършване на сделката съпруг също не би могла да се предполага. За такава воля принципно би могло да се говори само когато контрагентът съзнава, че предмет на разпореждането е вещ – СИО. На практика обаче в преобладаващия брой случаи до сключване на оспорима на основание чл. 24, ал. 4 СК сделка се стига при неправилна констатация за статута на отчуждаваната вещ. Дори когато приобретателят е съзнавал, че вещта е обща, посредством игнорирането на изискването за съвместно разпореждане, той сякаш демонстрира именно намерение да влезе в правоотношение само с единия съпруг. Разбира се, в някои хипотези причината за нарушаването на изискването би могла да бъде и друга.

Поради изложено съм склонен да приема, че означаваното с термина „презумптивно представителство“ явление не може да се счита за представителство. Обяснението за действието на извършеното от единия съпруг разпореждане с общата вещ трябва да се потърси другаде. Касае се за явление, което трудно може да бъде отнесено към класическите гражданскоправни институти. По-нататъшното му изследване не би могло да стане в рамките на настоящата статия.

2.4. Представителство при разпореждане с движими вещи?

Както вече беше споменато, при безвъзмездно разпореждане с обща движима вещь или при разпореждане, за което се изисква писмена форма с нотариална заверка на подписите, се прилага правилото на чл. 24, ал. 4 СК. Това означава, че когато такава разпореждане е извършено еднолично от единия съпруг, другият може да го оспори по исков ред. Хипотезата бе подробно разгледана в предходния параграф. Тук само ще отбележа за пълнота, че правните последици, които разпореждането произвежда до момента на неговото оспорване не могат да бъдат обяснени с института на представителството.

При разпореждане с вещно право върху обща движима вещь чрез възмездна сделка, за действителността на която не се изисква писмена форма с нотариална заверка на подписите, нещата са по-сложни. В тези случаи действието на еднолично извършеното разпореждане е поставено в зависимост от добросъвестността на третото лице. То ще придобие правата, предмет на разпоредителната сделка, ако не е знаело или според обстоятелствата не е могло да знае, че липсва съгласие на другия съпруг за нейното извършване. Пита се, наблюдава ме ли в разискваната хипотеза своеобразно законово представителство? Въпросът се поставя, доколкото придобиването на права при условията на чл. 24, ал. 5, изр. първо СК не е оригинално като това по чл. 78 ЗС, а се основава на правоприемство²⁴.

На първо място, следва да се приеме, че при наличието на визираните в разпоредбата на чл. 24, ал. 5 ЗЗД предпоставки, едноличната сделка поражда последици и за неучаствалия при нейното извършване съпруг²⁵. В противен случай, добросъвестният контрагент не би могъл да придобие движимата вещь, предмет на едноличното разпореждане. Обяснението за това е просто – извършилият сделката съпруг не притежава правата, които отчуждава, а придобивният способ е производен. Следователно законодателят допуска изразената от извършилия едноличното разпореждане съпруг воля да ангажира и правната сфера на другия съпруг, в случаите, в които третото лице е било добросъвестно. Изложеното сякаш ни води към разбирането за особено представителство.

²⁴ Вж. Ненова, Л. Семейно право. Нова редакция..., кн. първа, с. 307, и Матеева, Е. Семейно право ..., с. 138-139.

²⁵ Така Марков, М. Семейно и наследствено право. Помагало. С.: Сиби, 2011, с. 56.

В случаите по чл. 24, ал. 5 обаче не бихме могли да открием воля на разпоредилия се съпруг да действа не само от свое име, но и от името и за сметка на брачния си партньор. Напротив, нормално извършилият отчуждителната сделка съпруг не съзнава или не зачита правата на другия съпруг върху общата вещ. В случаите, в които волеизявление по сделката прави само единият съпруг, но със знанието и без противопоставянето на брачния си партньор, би следвало да се приеме, че е налице мълчаливо (търпяно) овластяване²⁶ и разпореждането изобщо не може да се разглежда като еднолично.

Как стоят нещата от гледна точка на третото лице – контрагент. Струва ми се, че в общия случай то също не сключва сделката с намерение да влезе в правоотношение с двамата съпрузи. Текстът на закона обаче създава друго впечатление. Съгласно чл. 24, ал. 5 СК „...третото лице придобива правото, ако не е знаело или според обстоятелствата не е могло да знае, че липсва съгласие на другия съпруг“. Така формулирано изискването за добросъвестност сякаш предполага наличието на знание, че вещта, предмет на разпореждането, е СИО и че третото лице е със съзнанието, че договаря с двамата съпрузи. Едва ли не в тази хипотеза съгласието на другия съпруг се презумира, доколкото не следва друго от обстоятелствата. Едно такова разбиране обаче напълно противоречи на общата идея разпоредителните действия с общите имущества да не могат да се извършват еднолично от който и да е от съпрузите, понеже това разкрива опасност за интересите на другия съпруг и семейството като цяло. С оглед на това намирам, че разумът на правилото на чл. 24, ал. 5 СК е друг – когато се е стигнало до еднолично разпореждане с общата движима вещ, третото лице да я придобие, щом не е било възможно да установи, че са били нарушени изискванията за това разпореждане.

Едни от най-значите случаи, попадащи, по мое мнение, в приложното поле на чл. 24, ал. 5 СК, се свеждат до разпореждане с движима вещ – СИО, статутът на която третото лице не би могло да установи при нормално дължимата грижа за интересите си. Например един от съпрузите обявява за продажба в интернет закупена през време на брака техника. Напълно непознато лице проявява интерес и я купува. Третото лице следва да се счита за добросъвестно.

²⁶ За този начин на овластяване вж. подробно Таков, Кр. Доброволно представителство. С.: Сиби, 2008, 129-130.

Неформалният характер на придобиването на движими вещи прави практически невъзможно купувачът да установи точния момент, в който техниката е придобита и естеството на придобивния способ, а от тези обстоятелства зависят правата на съпрузите. Впрочем, трудно може да се поддържа, че третото лице е било изобщо длъжно да изследва семейния статус на продавача.

Най-сетне следва да се отбележи, че представителството е правомерно явление, докато в приложното поле на чл. 24, ал. 5 попадат все хипотези, в които изискването за съвместно разпореждане с общото имущество не е било съобразено. Както съзнателното, така и несъзнателното нарушаване на това правило следва да се квалифицира като незаконосъобразно по поведение.

С оглед на изложеното намирам, че действието на еднолично извършеното възмездно разпореждане с обща движима вещь в полза на добросъвестно трето лице не може да бъде обяснено с института на представителството. Касае се за различно по същността си правно явление.

3. Доброволно представителство и *de lege ferenda* представителство въз основа на овластяване от съд

Според разясненията, дадени от ППВС № 5-1972, т. 6, съпрузите могат да са страни по всички позволени от закона правни сделки. Такава сделка е и упълномощаването. Договорното представителство между съпрузи е не само допустимо, но и често срещано на практика. Това се обяснява с обстоятелството, че упълномощаването предполага отношения на доверие между пълномощник и упълномощител²⁷, каквито са нормално отношенията в брака. Заслужава да се отбележи, че съпругът е сред възможните пълномощници дори тогава, когато законодателят установява ограничения по отношение на лицата, които могат да бъдат упълномощени. Така например съгласно чл. 32 Гражданския процесуален кодекс вън от адвокатите, юрисконсултите, съответно други служители с юридическо образование, процесуални представители по пълномощие могат да бъдат само родителите, децата и съпругът.

²⁷ Особеното значение на доверието в отношенията между пълномощник и упълномощител се изтъква в доктрината. Вж. **Павлова, М.** Гражданско право - обща част. С.: Софи-Р, 2002, с. 633.

Изложеното дава основание да се приеме, че българското право кореспондира с чл. 4:7, ал. 1 ПЕСП, съгласно който всеки от съпрузите може да упълномощи другия съпруг да го представлява при извършването на правни сделки. Заслужава да се помисли обаче дали и занапред доброволното представителство между съпрузи, трябва да се урежда от общия режим на представителството по чл. 36-43 Закона за задълженията и договорите (ЗЗД). В някои европейски законодателства, сред които това на Франция, Швейцария²⁸ и др., са установени особени правила, отнасящи се основно до формата на упълномощителната сделка, когато страни по представителното правоотношение са съпрузи.

Разрешенията на ПЕСП относно представителството обаче не са последователно проведени в друга насока. За разлика от чл. 4:7, ал. 2 ПЕСП и редица национални правни системи, сред които тези на Белгия, Франция, Холандия, Испания, Швейцария и др.²⁹, българският законодател не е предвидил възможност, когато някой от съпрузите не е в състояние да изрази своите намерения (воля), съдът да оправомощи другия съпруг да извърши сам, изискващите съгласието на двамата действия, или да представлява брачния си партньор. Различни примери могат да бъдат дадени за такива хипотези – отсъствие, болест, т. нар. фактичката недееспособност. Разбира се, законодателят е осигурил и други възможни механизми в някои от тези случаи – назначаване на представител на безвестно отсъстващия по чл. 8 Закона за лицата и семейството, поставяне на лицето под запрещение и др. Въпреки това установяването на възможност всеки от съпрузите да иска от съда да бъде овластен да действа от името и за сметка на брачния си партньор, когато същият е в невъзможност да извърши упълномощаване, би допринесло за по-пълната защита на интересите на брачните партньори и семейството като цяло. Така например един от съпрузите може да страда от заболяване, което оправдава овластяването на брачния му партньор да извършва сам правните действия с общото имущество, макар принципно да не е неспособен да се грижи за своите работи така че да бъде поставен под запрещение.

Възприемането на даденото от ПЕСП разрешение ще даде възможност за пропорционален подход, съобразен с реалната нужда да се потърси овластяване. Понякога дори предлаганата *de lege ferenda* възможност ще е напълно безалтернативна.

²⁸ Вж. **Boele-Woelki, K., B. Braat, I. Curry-Sumner (eds)** European family law in action. Volume IV: Property relations between spouses. Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2009, p. 220-221, 225-226.

²⁹ Вж. **Boele-Woelki, K., F. Ferrand, C. G. Beilfuss, M. Jäntherä-Jareborg, N. Lowe, D. Martiny, W. Pintens** Principles of European Family Law regarding property relations between spouses. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2013, p. 84.

Аргументи против застъпеното виждане биха могли да се почерпят от принципа за автономия на волята и свободата на договаряне. Струва ми се обаче, че установяването на възможност за съдебно оправомощаване на съпруг да представлява брачния си партньор постига добър баланс между автономията на волята и защитата на семейството. Съдът ще следи за този баланс и ще учреди представителна власт само в такъв обем, какъвто конкретната нужда налага. Липсва ли оправдан семеен интерес, съдът ще отхвърли искането и няма да оправомощи иницирираният производството съпруг да представлява брачния си партньор³⁰.

Следва да бъде посочено още, че в редица хипотези предлаганата мярка ще се налага и с оглед на представлявания съпруг, който се е оказал в невъзможност не само да се погрижи за работите си, но и да упълномощи друго за това. А кой при нормално развитие на съпругеските отношения би бил по-подходящ от другия съпруг? Та нали той и нуждаещият се са в духовна и икономическа общност, основана на брака. Законодателят е изхождал именно от тази идея, когато е предвидил, че по право настойник на поставения под пълно запрещение, съответно попечител на поставения под ограничено запрещение съпруг, е неговият дееспособен съпруг (чл. 173, ал. 2 СК).

Най-сетне възможността за учредяване на представителна власт без волята на представлявания не е нещо ново за нашето право, поради което установяването на предлаганата възможност няма да доведе до сътресения. И понастоящем представителна власт може да възникне не само при упълномощаване, а и по силата на закона, съдебно решение или административен акт³¹.

Поради изложеното намирам, че предвидената с ПЕСП възможност за съдебно овластяване на съпруг да действа от името и за сметка на брачния си партньор, когато последният не може да извърши упълномощаване, следва да бъде възприета и от българския законодател. Установяването и се налага с оглед охраната на достойни за закрила интереси и ще е стъпка напред в насока модернизирание на семейното ни законодателство.

³⁰ По ПЕСП оправданият семеен интерес е условие за съдебното овластяване на съпруга да представлява брачния си партньор. Вж. **Boele-Woelki, K., F. Ferrand, C. G. Beilfuss, M. Jänträ-Jareborg, N. Lowe, D. Martiny, W. Pintens** Op. cit., p. 85.

³¹ Вж. **Павлова, М.** Цит. съч., с. 600-602.

4. Заключение

Съпоставката на двете уредби – тази по ПЕСП и националната, показва, че помежду им няма припокриване. ПЕСП не третира законното представителство между съпрузи, докато националният законодател в отделни хипотези мълчаливо го предвижда. Такъв е случаят при еднолично извършена сделка на управление с обща вещ на съпрузите.

Представителство обаче няма при оспоримите на основание чл. 24, ал. 4 СК еднолични разпоредителни сделки с общо имущество. Наложеният се в съдебната практика термин „презумптивно представителство“ не отразява същността на наблюдаваното явление. Действието на едноличното възмездно разпореждане с обща движима вещ в полза на добросъвестно трето лице също не може да бъде обяснено с института на представителството.

Що се отнася до доброволното представителство може да се приеме, че българското право е в съответствие с ПЕСП – съпрузите са напълно свободни да се упълномощават един друг. Дали подчиняването на доброволното представителство между съпрузите на общата уредба по ЗЗД е най-удачното разрешение, подлежи на дискусия.

Установената с ПЕСП възможност за съдебно овластяване на съпруг да действа от името и за сметка на брачния си партньор при невъзможност за упълномощаване не е позната на нашето право. Изследването обаче дава основание да се предложи *de lege ferenda* възприемането на това разрешение и от българския законодател. Така при надлежни гаранции, че намесата в правната сфера на представлявания съпруг се допуска само доколкото е оправдана, ще бъдат създадени реални възможности за по-ефективна защита на семейните интереси.